

การสืบทอดศิลปะการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ปรเมศวร์ นวลขาว¹ กษิด์เดช เนืองจำนงค์²

สาขาวิชานวัตกรรมการจัดการศิลปวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ^{1,2}

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสืบทอดศิลปะการแสดงหนังตะลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะการแสดงหนังตะลุงเป็นกรอบในการวิจัยผ่านกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล จาก 3 วิธี คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้สืบทอด กลุ่มภาครัฐ และกลุ่มภาคเอกชน ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสียกับการสืบทอดศิลปะการแสดงหนังตะลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกโดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและวิเคราะห์เชิงพรรณนาโวหารโดยใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาพบว่าศิลปะการแสดงหนังตะลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี 2 ลักษณะหลัก 1) การสืบทอดผ่านระบบเครือญาติ และ 2) การสืบทอดผ่านครูสู่ศิษย์ โดยส่วนใหญ่มีการสืบทอดผ่านระบบเครือญาติจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการฝึกหัดและฝึกฝนจากคนในครอบครัว เช่น จากปู่สู่พ่อ จากพ่อสู่ลูก จากพี่สู่น้อง เป็นต้น และการสืบทอดจากครูสู่ศิษย์ เป็นการสืบทอดจากครู อาจารย์ หรือปราชญ์ชาวบ้านผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับหนังตะลุงผ่านสถานศึกษา สมาคม ชมรม และหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีบทบาทในการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมศิลปะการแสดงหนังตะลุงเพื่อให้เยาวชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้เกิดความตระหนักและให้ความสำคัญในการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมศิลปะการแสดงหนังตะลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผ่านการเข้าร่วมโครงการ กิจกรรม และการจัดฝึกอบรม เป็นต้น

คำสำคัญ : มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, หนังตะลุง, สุราษฎร์ธานี

The Inheritance of Shadow Puppet in Surat Thani Province

Paramed Nuankhao¹ Kasidesh Nerngchamngong²

Program of Arts and Cultural Management Innovation, Faculty of Fine Arts,

Srinakharinwirot University^{1,2}

Abstract

The purpose of this research was to study the inheritance of Shadow Puppet performances in Surat Thani Province with qualitative research methods. The concept of intangible cultural heritage management including the concept of Shadow Puppet show was

---

employed as a framework for research through the process of collecting data from three methods: observation, interviews, and related documents examination. The sample defined in 3 groups: the successor group, the government group, and the private group, which are involved or have a stake in the succession of the Shadow Puppet in Surat Thani Province. Samplings from these three groups were selected specific sampling through in-depth interviews and descriptive-stylistic analysis using related theories as a framework for data analysis.

The study results show that the art of Shadow Puppet in Surat Thani Province has 2 main characteristics: 1) inherited through the kinship system and 2) inheritance from teachers to disciple. Most of them are passed down through the kinship system from generation to generation, through training from family members such as from grandfather to father, father to son, brother to brother, etc. Teachers, professors, or local philosophers who possess knowledge and expertise in Shadow Puppet through educational institutes, associations, clubs, and various agencies which play a key role in preserving the wisdom cultural heritage of the Shadow Puppet performance for youth in Surat Thani. Such institutions help raise awareness and promote importance of the inheritance of intangible cultural heritage, the art of Shadow Puppet performances in Surat Thani Province through participation in projects, activities, and training arrangements, etc.

Keywords: Intangible cultural heritage, Shadow puppet, Surat Thani

บทนำ

วิวัฒนาการของสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เท่าทันกับยุคสมัย ตลอดจนถึงการใช้ชีวิตของผู้คนในปัจจุบันที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ซึ่งสังคมไทยกำลังถูกอิทธิพลของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ส่งผลให้มรดกวัฒนธรรมวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมบางส่วนกำลังลบล้างและอาจสูญหายไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของผู้คนในชุมชนและท้องถิ่น (Nerngchamnong, 2016, p. 10) องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือองค์การยูเนสโก ได้ตระหนักและให้ความสำคัญกับประเด็นดังกล่าวเป็นอย่างมาก จึงได้ออกอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พ.ศ. 2546 เพื่อเป็นกลไกหนึ่งในการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Unesco, 2003, หน้า 6) ดังนั้นเพื่อให้เกิดกลไกในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในบริบทของประเทศไทย รัฐบาลไทยจึงได้ตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 และเข้าร่วมเป็นภาคี

อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พ.ศ. 2546 เพื่อส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่สืบไป

หนังตะลุงเป็นศิลปะการแสดงที่เปรียบเสมือนชีวิตของนายหนังที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและถึงอัตลักษณ์ของคนใต้และจังหวัดสุราษฎร์ธานีนั้นถือได้ว่าเป็นแหล่งอารยธรรมที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน ตั้งแต่อดีตเมื่อครั้งอาณาจักรศรีวิชัยรุ่งเรืองจึงได้มีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมและบทบาทต่อผู้คนและสังคมในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก (Petkaew, 2005, p. 8) โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปะการแสดงหนังตะลุงที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและมีการกระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และได้มีการสืบทอดต่อกันมาจวบจนถึงปัจจุบันซึ่งมีอัตลักษณ์อันโดดเด่นเฉพาะตัว อาทิ สำเนียงท้องถิ่น รูปตัวตลก และโรงครูหนังตะลุง เป็นต้น ปัจจุบันการดำรงอยู่ของศิลปะการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดสุราษฎร์ธานีท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ และอาจกล่าวได้ว่าศิลปะการแสดงหนังตะลุงได้มีการปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมและวิถีชีวิตของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไปและยังคงเป็นสื่อพื้นบ้านที่ใช้ในการสื่อสารและสร้างความบันเทิงที่ทรงประสิทธิภาพของคนใต้ นับว่าเป็นความสามารถของผู้แสดงหนังตะลุงในการที่จะปรับเปลี่ยนเนื้อหาและรูปแบบของศิลปะการแสดงหนังตะลุงให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่สูญเสียวัตถุลักษณะของตนเอง นับว่าเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของศิลปินผู้แสดงหนังตะลุงอย่างเห็นได้ชัด (Promtape, 2010, pp. 42-43) นอกจากนี้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมศิลปะการแสดงหนังตะลุงนั้นเป็นองค์ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคล ถ้าหากนายหนังหรือผู้สืบทอดองค์ความรู้นั้นเสียชีวิตลง องค์ความรู้ต่าง ๆ ก็คงจะสูญหายไปในที่สุดหรืออาจจะถูกวัฒนธรรมสมัยใหม่กลืนความเป็นดั้งเดิมไปจนสูญสิ้น จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ผู้วิจัยมีความพยายามที่จะสงวนรักษาศิลปะการแสดงแขนงนี้ โดยศึกษาตามรูปแบบกระบวนการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขององค์การยูเนสโกในเรื่องของการสืบทอดมาเป็นกรอบในการวิจัยครั้งนี้

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมศิลปะการแสดงหนังตะลุงมีความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้สืบทอดและศึกษาทางด้านการจัดการศิลปวัฒนธรรม จึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมศิลปะการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อยังคงให้เกิดการสืบทอดและรักษาขนบธรรมเนียมแบบดั้งเดิมเอาไว้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย รวมไปถึงการใช้สำเนียงท้องถิ่นอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะให้คงอยู่และส่งต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนี้แก่นุชนคนรุ่นหลังสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการสืบทอดศิลปะการแสดงหนังตะลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ระเบียบวิธีวิจัย

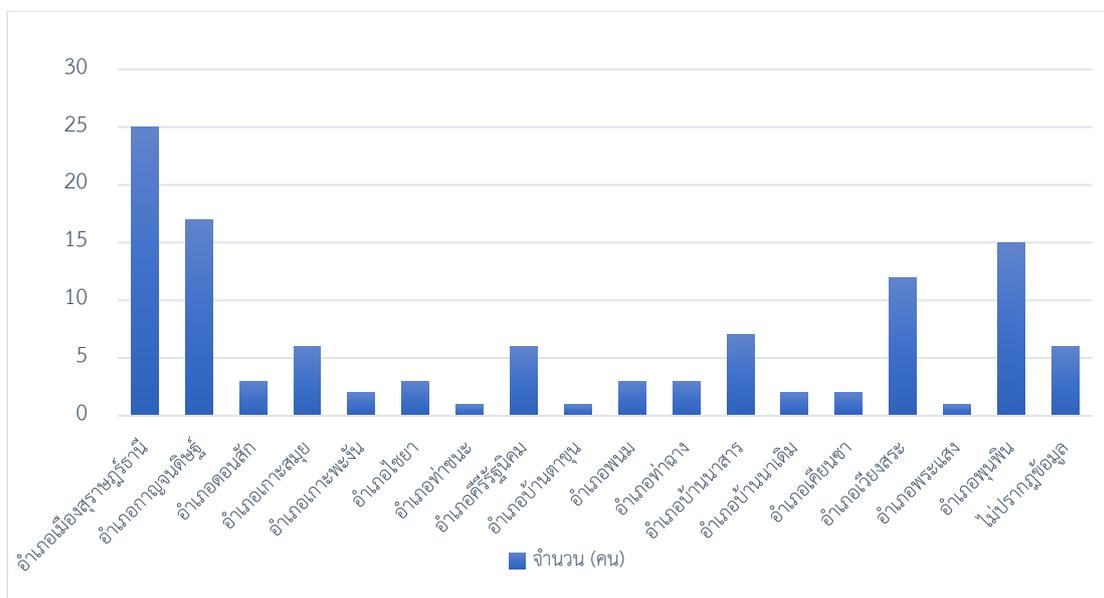
การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสืบทอดศิลปะการแสดงหนังตะลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยใช้การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 3 กลุ่ม ทั้งหมด 19 คน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการการสืบทอดศิลปะการแสดงหนังตะลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยได้ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงที่สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาได้อย่างครบถ้วนตามประเด็นคำถามที่ได้จัดเตรียมไว้ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ประเภท คือ
  - 1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้แก่ การสัมภาษณ์ การจดบันทึก เป็นต้น
  - 1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ วิจัย บทความ ภาพถ่ายเอกสารทางประวัติศาสตร์ วรรณคดี และสื่อต่าง ๆ เป็นต้น
2. กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมศิลปะการแสดงหนังตะลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีรายละเอียดเกณฑ์กำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้สืบทอด หมายถึง ผู้ที่มีการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมศิลปะการแสดงหนังตะลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มาอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 20 ปี จำนวน 10 คน 2) กลุ่มภาครัฐ หมายถึง ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมศิลปะการแสดงหนังตะลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 5 คน และ 3) กลุ่มภาคเอกชน หมายถึง ผู้แทนจากหน่วยงานภาคเอกชนที่มีการสนับสนุนและการมีส่วนร่วมในการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมศิลปะการแสดงหนังตะลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 3 คน
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่
  - 3.1 แบบสัมภาษณ์ โดยได้จากการสร้างแนวคำถามเพื่อใช้สำหรับสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมศิลปะการแสดงหนังตะลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยผู้วิจัยได้นำความรู้จากการทบทวนวรรณกรรมมาใช้
  - 3.2 เครื่องบันทึกข้อมูล ได้แก่ กล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก เพื่อใช้ในการบันทึกข้อมูลให้มีความสมบูรณ์และช่วยอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลมากยิ่งขึ้น
4. การวิเคราะห์ข้อมูล งานวิจัยเล่มนี้เลือกใช้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะการแสดงหนังตะลุงเป็นกรอบในการวิจัยเป็นการศึกษาข้อมูลผ่านกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล จาก 3 วิธี คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาตรวจสอบและวิเคราะห์เชิงพรรณนาโวหารโดยใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบในการวิเคราะห์เพื่อสรุปข้อมูล

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าการสืบทอดศิลปะการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้มีการสืบทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่สำคัญเกี่ยวกับศิลปะการแสดงหนังตะลุงของจังหวัดสุราษฎร์ธานี อาทิ ประวัติความเป็นมา พิธีกรรม ความเชื่อ บทกลอน ดนตรี เครื่องแต่งกาย เรื่องและรูปแบบในการแสดง โอกาสที่ใช้ในการแสดงและการแกะหนังตะลุง เป็นต้น ผ่านการสืบทอดในรูปแบบมุขปาฐะและหนังสือ ตำรา หรือเอกสารต่าง ๆ ที่ได้มีการจด

บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อีกทั้งยังพบว่าผู้สืบทอดนายหนังตะลุงที่กระจายตัวอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ จำนวน 115 คน ซึ่งกระจายตัวอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จำนวน 25 คน อำเภอกาญจนดิษฐ์ จำนวน 17 คน อำเภอดอนสักจำนวน 3 คน อำเภอเกาะสมุย จำนวน 6 คน อำเภอเกาะพะงัน จำนวน 2 คน อำเภอไชยา จำนวน 3 คน อำเภอท่าชนะ จำนวน 1 คน อำเภอคีรีรัฐนิคม จำนวน 6 คน อำเภอบ้านตาขุน จำนวน 1 คนอำเภอพนม จำนวน 3 คน อำเภอท่าฉาง จำนวน 3 คน อำเภอบ้านนาสารจำนวน 7 คน อำเภอบ้านนาเดิม จำนวน 2 คน อำเภอเคียนซา จำนวน 2 คน อำเภอเวียงสระ จำนวน 12 คนอำเภอพระแสง จำนวน 1 คน อำเภอพุนพิน จำนวน 15 คน และไม่ปรากฏข้อมูลจำนวน 6 คน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 จำนวนผู้สืบทอดนายหนังตะลุงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

นอกจากนี้ผลการวิจัยทำให้ทราบว่า การสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมศิลปะการแสดงหนังตะลุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภทหลัก ๆ ได้แก่ 1) การสืบทอดผ่านระบบเครือญาติ เป็นการสืบทอดผ่านเชื้อสายคณะหนังตะลุงโดยผู้สืบทอดจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทางสายเลือดกับตัวนายหนังทั้งที่เป็นสายเลือดโดยตรงและที่เกี่ยวข้องกันในระบบเครือญาติโดยมีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกัน เช่น ลูก หลาน เหลน โหลน เป็นต้น (Phetsri, 2022) โดยในการสืบทอดผ่านเชื้อสายมีทั้งผู้ที่ถูกครอบงำหนังตะลุงเป็นผู้เลือกให้สืบทอดและเป็นผู้ที่สมัครใจสืบทอดเอง มีลักษณะการสอนคือ ปลูกฝังให้

คลุกคลีไปกับการใช้ชีวิตบนโรงหนังตะลุงตั้งแต่เด็ก ทำให้ได้เรียนรู้และซึมซับทั้งในด้านการแสดงและพิธีกรรม ซึ่งในปัจจุบันพบว่ามีนายหนังตะลุงของจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่ได้มีการสืบทอดผ่านทางระบบเครือญาติของหนังตะลุงจำนวน 11 คน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รายชื่อนายหนังตะลุงโดยการสืบทอดผ่านทางระบบเครือญาติ

รายชื่อนายหนังตะลุง	
หนังสมรักษ์ มงกุฏ (พ่อ)	หนังส่ง มงกุฏ (ลูกชาย)
หนังจูเลียม กิ่งทอง (พ่อ)	หนังเลิศศิลป์ กิ่งทอง (ลูกชาย)
หนังโสภณ ศ.อิมเท่ง (พ่อ)	หนังศักดิ์ เสรีศิลป์ (ลูกชาย)
หนังไสวน้อย ทุ่งรวงทอง (ลุง)	หนังเสกสรร ศ.เทพศิลป์ (หลานชาย)
หนังทวี พรเทพ (น้า)	หนังเบิร์ดฟ้า ดาราศิลป์ (ลูกชาย/หลานชาย)
หนังปล้อง อ้ายลูกหมี (ตา)	
หนังโรม เสียงแดง (พ่อ)	
หนังประทีน บัวทอง (ญาติ)	หนังปอนด์ ประเสริฐศิลป์ (ญาติ)
หนังเจริญชัย จอมสุภาสิต (พ่อ)	หนังวีระชัย ชัยชนะ (ลูกชาย)
หนังรุ่งฟ้า จอมพูนาน (ตา)	หนังมดตะนอย ภิรมย์ศิลป์ (หลาน)
หนังแสงทอง ศ.รุ่งฟ้า (ตา)	
หนังปอนด์ ประเสริฐศิลป์ (พี่ชาย)	หนังปิ่น ประเสริฐศิลป์ (น้องชาย)
หนังจูลี หนุ่มกลอนงาม (พ่อ)	หนังชายน้อย ลูกจูลี (ลูกชาย)
หนังสมนึก อ้ายลูกหมี (ปู่)	หนังหญิงมะลิษา ทับทิมทอง (หลานสาว)

2) การสืบทอดผ่านครูสู่ศิษย์ เป็นการสืบทอดความรู้เกี่ยวกับด้านการแสดงหนังตะลุงไปยังนายหนังตะลุงรุ่นใหม่ที่มาฝากตัวเป็นศิษย์บางครั้งไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกันทางสายเลือดแต่เกิดจากผู้เล่นหนังตะลุงมีความชอบและสนใจอยากเรียนรู้จากครูท่านใดก็จะเข้ามาฝากตัวเป็นศิษย์และขอเรียนรู้วิชาหนังตะลุงจากครูท่านนั้น การสืบทอดในลักษณะนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถและปฏิภาณไหวพริบของตัวนายหนังตะลุงที่จะต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง (Kaewchan, 2022) โดยมีกระบวนการสืบทอดความรู้ในด้านการแสดงขั้นแรกคือ การฝากตัวเป็นศิษย์กับคณะหนังตะลุงที่ตัวเองชอบในแนวทางการแสดงจะมีการนำดอกไม้ ธูปเทียน หมากพลู ไปมอบให้เพื่อเป็นการบูชา ฝ่ายครูจะมีการทดสอบโดยให้ร้องบทให้ฟังหรือให้ร้องตาม เพราะคนที่จะแสดงหนังตะลุงได้นั้นต้องมีความสนใจมาก่อนและจะต้องจำบทหนังตะลุงได้บ้างไม่มากก็น้อย อันดับแรกครูจะฟังน้ำเสียงและเขาวีปัญญาขั้นตอนถัดมาเมื่อครูรับไว้เป็นศิษย์แล้ว ถ้าบ้านลูกศิษย์อยู่ไกล เช่น ต่างอำเภอหรือต่างจังหวัด ครูก็จะรับไว้ให้อยู่ที่บ้านอยู่กับครู สอนวิชาให้ และเมื่อครูไปแสดงที่ไหนก็จะพาลูกศิษย์ไปด้วย (Thongthod, 2015, หน้า 63) การสอนและสืบทอดความรู้เรื่องการแสดงครูจะเป็นคนสอนผ่านการบอกเล่าแล้วให้ลูกศิษย์จดบันทึกหรือจำเอาไว้ เช่น การออกรูป การดำเนินเรื่อง บทกลอนหนังตะลุง มุกตลก เทคนิคต่าง ๆ ที่ใช้ในการแสดงเพื่อสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ชม ทุกอย่างล้วนต้องใช้ทักษะทางด้านการสังเกตและความจำของตัวลูกศิษย์

เนื่องจากบางอย่างมีเนื้อหาค่อนข้างเยอะอาจจะจำได้ไม่หมด จึงจำเป็นที่จะต้องให้จดบันทึกเพื่อนำไปท่องจำ และนำมาปฏิบัติให้เกิดความคุ้นชิน โดยการสืบทอดส่วนใหญ่จะผ่านทางพิธีไหว้ครู กล่าวคือพิธีไหว้ครูเป็นประจำทุกปีก็จะเป็นมงคลแก่ตัวเอง ทำมาหากินคล่องเป็นที่นิยมของคนดู (Wongmek, 2015, หน้า 127) สำหรับการไหว้ครูเป็นการบูชาครูอาจารย์ที่ยังมีชีวิตอยู่และที่ล่วงลับไปแล้วเพื่อแสดงความเคารพและความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ที่สั่งสอนวิชาหนังตะลุงให้ หลังจากไปฝากตัวเป็นศิษย์แล้วครูจะนำไปกับตนเองด้วยเสมอ โดยให้ช่วยงานเล็ก ๆ น้อย ๆ บนโรงหนังเพื่อให้สังเกตและจดจำเป็นกระบวนการและขั้นตอนของพิธีกรรมในลักษณะ “ครูพักลักจำ” หลังจากนั้นจึงเริ่มให้ได้ลองประกอบพิธีกรรมโดยครูจะคอยดูอยู่ห่าง ๆ และคอยบอกว่าขั้นตอนใดผิดขั้นตอนใดถูก และเมื่อลูกศิษย์เกิดความชำนาญแล้วจึงปล่อยให้ประกอบพิธีกรรมได้ด้วยตนเอง (Jantarana, 2022) ในพิธีไหว้ครูยังมีขนบธรรมเนียมโบราณที่ยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมาคือ “พิธีครอบมือหนังตะลุง” เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อแสดงการยอมรับนับถือครูหนังแต่ครั้งอดีต โดยเชื่อว่าวิญญาณครูหนังยังคงคอยดูแลทุกข์สุขของนายหนังตะลุงทุกคณะและเป็นพิธีกรรมที่ดำเนินต่อเนื่องจากพิธีไหว้ครู กล่าวคือครูผู้ประกอบพิธีจะนำเอารูปหนังตะลุงตัวฤๅษี ซึ่งถือว่าเป็นครูหนังตะลุงมาประสิทธิ์ลงบนหลังของศิษย์ โดยวางรูปฤๅษีทับลงบนหลัง 3 ครั้ง พร้อมบริกรรมคาถา จากนั้นบอกอนุศาสน์แก่ศิษย์มีใจความว่าให้ยึดมั่นชื่อตรงในวิชาชีพหนังตะลุง ตลอดจนให้ประพฤติดีอยู่ในศีลธรรมอันดี จากนั้นครูจะมอบรูปฤๅษีให้กับศิษย์เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความหมายว่าศิษย์ได้รับการยอมรับว่าเป็นศิลปินหนังตะลุงที่สมบูรณ์ สามารถที่จะเป็นครูสอนผู้อื่นได้และสามารถที่จะประกอบพิธีเกี่ยวกับหนังตะลุงได้ทั้งสิ้น (Nakhon Si Thammarat College of Dramatic Arts, 2019, pp. 17-19) สำหรับการเล่นครอบมือจะเริ่มด้วยการเบิกโรง เช่น บวงสรวงครู ไหว้สัสดีขอความสวัสดิมงคล เชื้อ (เชิญ) ครูให้มาเข้าทรง เบิกบายศรี และให้ผู้เข้าพิธีปิดตาเสียงจับรูปเพื่อทำนายอนาคตของการเป็นนายหนังตะลุง การเสียงทนายจะนำเอารูปฤๅษี พระ นาง ยักษ์ และตัวตลก มาห่อรวมกันให้โผล่แต่ไม้ตบ แล้วให้ผู้เข้าพิธีเสียงจับเอาตัวเดียว เมื่อจับได้แล้วนายหนังผู้ประกอบพิธีจะทำนายตามคำโบราณและยื่นรูปนั้นให้ผู้เข้าพิธีเช็ดออกจ่อพิธีนี้จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พิธียื่นรูป” (Khunying Long Athakravisunthorn Learning Resources Center Prince of Songkhla University, 2018) โดยรูปแบบของพิธีกรรมการไหว้ครูหนังตะลุงของแต่ละคณะจะมีความเหมือนและมีความแตกต่างกันไปตามครูผู้ประกอบพิธีแต่ละท่านได้รับการสืบทอดมาตามสายตระกูลของหนังตะลุงคณะนั้น ๆ

ภาพที่ 2 พิธียื่นรูป โดยหนังเทพศิลป์ ผ่องแก้ว พ.ศ. 2560

นอกจากนี้ยังพบว่า การสืบทอดศิลปะการแสดงหนังตะลุงจากครูสู่ศิษย์มีช่องทางในการสืบทอด ดังนี้

1) สถานศึกษา พบว่ามีโรงเรียนที่การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ทักษะความรู้ความสามารถด้านหนังตะลุงของครูผู้สอนเข้าไปบูรณาการกับหลักสูตรในรายวิชาต่าง ๆ เช่น วิชาภาษาไทย วิชาสังคม วิชาคณิตศาสตร์ เป็นต้น และยังมี การจัดอบรม จัดโครงการ เปิดคาบชุมนุมให้กับเด็กที่มีความสนใจในเรื่องหนังตะลุง โดยมีครูในโรงเรียนเป็นผู้ฝึกซ้อมและมีการเชิญวิทยากรเข้ามาให้ความรู้ อาทิ โรงเรียนบ้านไสขาม โรงเรียนชุมชนบ้านนางกำ โรงเรียนบ้านคลองสระ โรงเรียนบางสวรรค์วิทยาคม โรงเรียนองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี 1 (ดอนสักผดุงวิทย์) โรงเรียนไชยวิทยา โรงเรียนเวียงสระ โรงเรียนสุราษฎร์ธานี และโรงเรียนสอนคนตาบอดภาคใต้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อมีการจัดกิจกรรมในโรงเรียนหรืองานภายนอกตามสถานที่ต่าง ๆ ก็จะมีการติดต่อประสานงานเข้ามาให้ไปทำการแสดง การรับเชิญเป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้ เรื่องหนังตะลุง และเข้าร่วมงานประเพณีและกิจกรรมสำคัญที่จัดขึ้นอยู่เสมอ เช่น ประเพณีชักพระ ทอดผ้าป่า แข่งเรือยาวประจำปี ประเพณีแห่ผ้าห่มพระธาตุศรีสุราษฎร์ แลธรรมชาติเขาท่าเพชร และประเพณีทำบุญเดือนสิบ เป็นต้น (Mueangmaen, 2022)

ภาพที่ 3 การสืบทอดศิลปะการแสดงหนังตะลุงผ่านครูสู่ศิษย์ในสถานศึกษา

2) สมาคม/ชมรม พบว่าในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีชมรมต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมศิลปะการแสดงหนังตะลุง อาทิ สมาคมหนังตะลุงปักซีใต้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ชมรมเมล็ดพันธุ์บันเทิง ชมรมสืบศิลป์ถิ่นใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี และชมรมหน้าเทพศิลป์ เป็นต้น โดยชมรมหน้าเทพศิลป์ ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2547 มีจุดประสงค์เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้าน รวมไปถึงในส่วนของ การจัดพิธีไหว้ครูประจำปีซึ่งเป็นศูนย์รวมของศิลปินพื้นบ้านและเป็นแหล่งเรียนรู้ของเยาวชน ได้แก่ หนังตะลุง มโนราห์ ดนตรีไทย กลองยาว เป็นต้น โดยฝึกสอนให้แก่เยาวชนผู้สนใจโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ปัจจุบันมีสมาชิกในชมรมประมาณ 50 คน (Pongkaew, 2022) และมีการจัดโครงการอบรมให้กับเยาวชนตามสโลแกน “สร้างลูกคู่ ชูคนชม อบรมคนเข็ด เทิดคนช่วย” เช่น โครงการที่สอนน้อง ลักษณะของโครงการคือ ครูจะทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับศิษย์รุ่นพี่ทุกอย่างตั้งแต่การเป็นนายหนังจนถึงการวางตัว การฝึกหนังตะลุงเพื่อนำไปใช้แสดงจริง เมื่อศิษย์รุ่นพี่เรียนรู้ในระดับหนึ่งจะต้องนำไปสอนหรือถ่ายทอดให้กับศิษย์รุ่นน้อง และโครงการน้องหัดปีที่หัดหนัง ลักษณะของโครงการคือ เมื่อพี่เป็นหนังตะลุงแล้วก็ลองให้พี่ค้นหาน้องคนที่สนใจในเรื่องของดนตรีหนังตะลุงมาฝึกหัดเครื่องดนตรีปีเพราะปีเป็นเครื่องดนตรีที่หาคน

เล่นยาก จึงต้องฝึกฝนเพื่อสืบทอดต่อไป (Thepharod, 2022) นอกจากนี้ยังมีชมรมเมลิ็ดพันธุ์บ้านเทิง จังหวัดสุราษฎร์ธานี จัดตั้งโดยกลุ่มเยาวชนมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังตะลุง และโนรา มีส่วนช่วยในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การประชันหนังตะลุง การจัดโครงการปฐมาศร แลหนัง รวบรวมลูกพ่อ ร.9 ที่จัดต่อเนื่องมาเป็นปีที่ 6 และรับเชิญเป็นวิทยากรให้กับโรงเรียนและชมรมต่าง ๆ รวมไปถึงการเปิดพื้นที่ให้กลุ่มเยาวชนได้ออกมาแสดงความสามารถด้านการแสดงหนังตะลุง ปัจจุบันมีสมาชิกในชมรมประมาณ 60 คน มีการสืบทอดจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง กล่าวคือการทำรุ่นพี่พา รุ่นน้องไปดูการแสดงหนังตะลุงรุ่นครูบาอาจารย์ที่แสดงในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อที่จะซึมซับและหาประสบการณ์ โดยมีครูด้านหนังตะลุงเป็นที่ปรึกษาในชมรมคอยให้คำแนะนำ ชมรมเมลิ็ดพันธุ์บ้านเทิงยังทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในการขับเคลื่อนการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี จนเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเครือข่ายในจังหวัดอื่น ๆ เช่น ชมรมเมลิ็ดพันธุ์บ้านเทิงจังหวัดนครศรีธรรมราช ชุมพร พัทลุง สงขลา ภูเก็ต และตรัง (Kamdar, 2022)

ภาพที่ 4 การสืบทอดศิลปะการแสดงหนังตะลุงผ่านครูสู่ศิษย์ในชมรมเมลิ็ดพันธุ์บ้านเทิง

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นพอที่จะสรุปได้ว่า ศิลปะการแสดงหนังตะลุงจังหวัดสุราษฎร์ธานียังคงมีการสืบทอดและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยสามารถจำแนกการสืบทอดออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การสืบทอดผ่านระบบเครือญาติและการสืบทอดผ่านครูสู่ศิษย์ ซึ่งการสืบทอดผ่านระบบเครือญาตินั้นเป็นการสืบทอดผ่านเชื้อสายคณะของหนังตะลุงที่มีความเกี่ยวข้องกันในระบบเครือญาติหรือทางสายเลือด เช่น ลูก หลาน พี่ น้อง พ่อ ปู่ เป็นต้น และการสืบทอดผ่านครูสู่ศิษย์ เป็นการสืบทอดความรู้ด้านการแสดงหนังตะลุงไปยังนายหนังตะลุงรุ่นใหม่ โดยมีช่องทางในการสืบทอดประกอบด้วย 1. สถานศึกษา มีการจัดการเรียนการสอนบูรณาการความรู้ด้านหนังตะลุงเข้าไปใช้ในหลักสูตรรายวิชาต่างๆ รวมไปถึงการเปิดคาบชุมนุมให้นักเรียนที่มีความสนใจและน่านักเรียนไปทำกิจกรรมภายนอก 2. สมาคม/ชมรม มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดศิลปะการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเป็นศูนย์รวมของศิลปินพื้นบ้านและเปิดสอนให้กับเยาวชนผู้ที่สนใจ อีกทั้งยังมีการจัดโครงการหรือจัดกิจกรรมเพื่อสืบทอดความรู้ด้านหนังตะลุงและเป็นตัวกลางในการประสานงานกับหน่วยงานราชการเพื่อสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของศิลปะการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

สรุปและอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย พบว่าการสืบทอดศิลปะการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง โดยสามารถจำแนกการสืบทอดออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การสืบทอดผ่านระบบเครือญาติและ

การสืบทอดผ่านครูสู่ศิษย์ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ตามแนวทางของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขององค์การยูเนสโกที่ได้กำหนดกระบวนการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ไว้ ได้แก่ การจำแนก การบันทึกเอกสาร การศึกษาวิจัย การอนุรักษ์ การปกป้องคุ้มครอง การส่งเสริม การเชิดชู การถ่ายทอด การศึกษาในระบบและนอกระบบ การฟื้นฟูมรดกดังกล่าวในด้านต่าง ๆ และยังรวมถึงมาตรการอื่น ๆ เพื่อให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสามารถดำรงอยู่รอดต่อไป (Unesco, 2003, p. 3) อีกทั้งยังสอดคล้องกับ กระบวนการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่องหลักเกณฑ์และมาตรการเกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2560 โดยมีมาตรการในการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ดังนี้

- 1) การถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ่านการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย
- 2) การศึกษาวิจัย การจำแนก การรวบรวม จัดเก็บข้อมูล การทำฐานข้อมูล การศึกษาวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ เทคนิค ศิลปะ เพื่อส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
- 3) การอนุรักษ์หรือการรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้สามารถคงอยู่สืบไป ด้วยการเคารพต่อจารีตประเพณีของชุมชน อาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน
- 4) การส่งเสริมเพื่อให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีการปฏิบัติอย่างแพร่หลาย การพัฒนาต่อยอด การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การประกาศเชิดชูเกียรติชุมชน กลุ่มคน บุคคล องค์กร หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ทำคุณประโยชน์ด้านการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
- 5) การฟื้นฟูเพื่อให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เสี่ยงต่อการสูญหายยังคงดำรงอยู่ ตลอดจนการดำเนินงานตามแผนงาน โครงการ เพื่อก่อให้เกิดการสืบทอด โดยที่ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางทุกขั้นตอน (Department of Cultural Promotion, 2017, pp. 47-48)

ข้อเสนอแนะ

การสืบทอดศิลปะการแสดงหนังตะลุงจังหวัดสุราษฎร์ธานีควรจะรักษาขนบธรรมเนียมและรูปแบบการแสดงหนังตะลุงแบบดั้งเดิมไว้แต่สามารถปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมบางส่วนได้แต่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์เฉพาะของหนังตะลุงจังหวัดสุราษฎร์ธานี สำหรับหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรอื่น ๆ เกี่ยวข้องควรจัดหาพื้นที่และเปิดโอกาสให้กับเยาวชนได้แสดงความสามารถ จัดกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมให้มีการแสดงหนังตะลุงเกิดขึ้นในจังหวัดสุราษฎร์ธานี รวมไปถึงการสนับสนุนงบประมาณในการจัดโครงการต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงหนังตะลุงและหาแนวทางปฏิบัติร่วมกับสถานศึกษาให้มีการบรรจุอยู่ในหลักสูตรสถานศึกษา หรือมีการจัดอบรมเกี่ยวกับศิลปะการแสดงหนังตะลุงเข้าไปเพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่เกิดความตระหนักและความสำคัญกับศิลปะการแสดงหนังตะลุงของจังหวัดสุราษฎร์ธานีมากยิ่งขึ้น

References

- Department of Cultural Promotion. (2017). *Operating Manual the Cultural Heritage According to the Promotion and Preservation of Cultural Intangible Heritage Act , B.E. 2016* (2nd ed.). Bangkok: WVO officer of printing mall (In Thai).
- Jantarana, D. (2022, October 17). Shadow Puppet. (P. Nuankhao, Interviewer)
- Kaewchan, P. (2022, October 16). Shadow puppet. (P. Nuankhao, Interviewer)
- Kamdar, J. (2022, October 16). Club presdent Maledphanbanturg. (P. Nuankhao, Interviewer)
- Khunying Long Athakravisunthorn Learning Resources Center Prince of Songkhla University. (2018, March 13). *Shadow play*. Retrieved December 12, 2022, from <https://clib.psu.ac.th/southerninfo/content/2/50385f2c> (In Thai)
- Mueangmaen, T. (2022, October 12). Teacher, Bansaikam School. (P. Nuankhao, Interviewer)
- Nakhon Si Thammarat College of Dramatic Arts. (2019). *Knowledge Management of Shadow Puppet: A case study of Mr. Sumol Sakkaew*. Nakhon Si Thammarat: Nakhon Si Thammarat College of Dramatic Arts (In Thai).
- Nerngchamnong, K. (2016). Intangibile Cultural Heritage Management in The Context of Thailand. *Journal of Educational Studies*, 10(2), 1-12 (In Thai).
- Petkaew, C. (2005). *Nang Talung in Thailand*. Surat Thani: Udomlarp (In Thai).
- Phetsri, R. (2022, October 14). Musician. (P. Nuankhao, Interviewer)
- Pongkaew, T. (2022, October 15). Shadow puppet. (P. Nuankhao, Interviewer)
- Promptape, O. (2010). Learning of Shadow Players for Their Existence of Shadow Plays in Modern Society. *Princess of Naradhiwas University Journal*, 2(1), 42-43 (In Thai).
- Thepharod, T. (2022, October 15). Club member Numthepsin. (P. Nuankhao, Interviewer)
- Thongthod, T. (2015). *Study Procedure Applying the Property of the Film Artist National Suchart subsin with the Development of Local Communitie*. Retrieved November 29, 2022, from <https://dric.nrct.go.th/Search/SearchDetail/310826> (In Thai)
- Unesco. (2003, October 17). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Retrieved October 9, 2022, from <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>
- Wongmek, S. (2015). Music for Shadow Puppet Case Study on Nang Rungfah Sangtong Muang District, Nakhon Si Thammarat. *Asian Journal of Arts and Culture*, 14(2), 123- 139 (In Thai).